

نشریه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
شاپای چاپی ۵۹۶۸-۲۵۳۸ شاپای الکترونیکی ۵۹۵۵X-۲۵۳۸
[http:// www.JSHSPiaurasht.ac.ir](http://www.JSHSPiaurasht.ac.ir)
دوره شانزدهم، شماره ۴ (پیاپی ۵۷)، زمستان ۱۴۰۰
صص. ۶۹۶-۶۸۳

تبیین نقش گردشگری در پایداری کالبدی و نهادی روستاها (شهرستان آمل - استان مازندران)

مریم گازا- دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران
نصراله مولائی هاشجین* - استاد گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران
عیسی پور رمضان - استادیار گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران
محمدرضا افشاری آزاد - استادیار گروه جغرافیا، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۲۸

چکیده

مقدمه: گسترش گردشگری از پدیده‌های مهم امروز است، در واقع در شرایط کنونی میعادگاه گردشگران از شهرهای بزرگ و تاریخی به سوی فضاها روستایی و طبیعی تغییر ماهیت داده که این امر به نوبه‌ی خود در زمینه توسعه نواحی روستایی تأثیر به‌سزایی گذاشته است.

هدف: آنچه در پژوهش حاضر به‌عنوان هدف اصلی در نظر گرفته شد، تبیین نقش گردشگری در پایداری کالبدی و نهادی روستاها می‌باشد.

روش‌شناسی تحقیق: این پژوهش از نظر هدف تحقیق کاربردی؛ از لحاظ ماهیت توصیفی - تحلیلی و روش گردآوری داده‌ها نیز به‌صورت کتابخانه‌ای و میدانی است. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران، ۳۶۵ خانوار برآورد شده است. اعتبار سنجی روایی و پایایی پرسشنامه از طریق نظرات اساتید جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی با استفاده از نرم‌افزار SPSS با محاسبه آلفای کرونباخ در گویه‌های بهبود زیرساخت و بهبود کیفیت دسترسی به خدمات مورد تأیید قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون آماری پیرسون استفاده شده است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: ۸۵ روستای برخوردار از منابع و جاذبه‌های گردشگری شهرستان آمل استان مازندران مورد هدف قرار داده است.

نتیجه‌گیری: نتایج تحلیل به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که بهبود زیرساخت و بهبود کیفیت دسترسی به خدمات در روستا، مرتبط با توسعه پایدار روستایی است.

واژه‌های کلیدی: روستا، گردشگری روستایی، پایداری کالبدی و نهادی، شهرستان آمل

نحوه استناد به مقاله:

گازا، مریم، مولائی هاشجین، نصرالله، پوررمضان، عیسی و افشاری آزاد، محمد رضا. (۱۴۰۰). تبیین نقش گردشگری در پایداری کالبدی و نهادی روستاها (شهرستان آمل - استان مازندران). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۶(۴)، ۶۹۸-۶۸۳.
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.25385968.1400.16.3.9.6>

مقدمه

توسعه نواحی روستایی تا به امروز تابع راهبردهای متفاوتی بوده است. یکی از این راهبردها که امروزه مکمل توسعه روستایی و مورد پذیرش و اقبال جهانی است فعالیت صنعت گردشگری در روستا است (Rezvani, 2009:111). گردشگری روستایی یک پدیده بسیار قدیمی است و به عنوان یک فعالیت تفریحی - اجتماعی ابتدا در نیمه دوم قرن هجدهم در بریتانیا و سپس در کل اروپا ظاهر گردید. قبل از آن نیز نواحی روستایی مورد استفاده فعالیت‌های تفریحی قرار می‌گرفت، اما محدود به اشراف، درباریان و اقدار برتر جامعه بود (Mahdavi and Ghaderi and Sanaei, 2008:19; Rezvani, 2011: 36). در سال‌های اخیر گردشگری روستایی به عنوان یکی از راه‌های از بین بردن فقر روستایی، در تحقیقات و پژوهش‌های مکتوب در توسعه روستایی وارد شده و توجه روزافزونی را کسب کرده است (Jomehpour and Ahmadi, 2011:38; Holland et al, 2003). شناخته‌شده‌ترین و عمومی‌ترین تعریف مربوط به این است که این نوع گردشگری را به عنوان فعالیت‌های گردشگری در محیط روستا می‌داند (Frocht, 2005: 335). گردشگری روستایی به طور کلی شامل گردشگری در مناطق غیر شهری می‌شود، و اغلب شامل گردشگری در مناطقی است که صنعت آن کشاورزی است. این نوع از گردشگری می‌تواند کشاورزان و ساکنان محلی را از لحاظ اقتصادی به وسیله کمک به درآمد خانواده بهره‌مند سازد (McClinchy and Carmichal, 2010:179). نواحی روستایی با توجه به شرایط خاص زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن، منبعی برای گردشگری است، منبعی که می‌تواند گردشگران را به نواحی روستایی جذب کند و توسط صنعت گردشگری برای اهداف اقتصادی بهره‌بردار می‌شود. به طور همزمان گردشگری هم در کشورهایی در حال توسعه و هم در کشورهایی توسعه‌یافته، ابزار مهم و معتبری برای پایداری و متنوع سازی اقتصاد روستایی است (Rezvani, 2015: 47). بنابراین از دیدگاه صنعت گردشگری، اماکن روستایی (Ranjbar and Ranjbar, 2012:140) با جاذبه‌های متنوع موجود (Mohammadi, 2015; Molaie and Ebrahimi, 2014)، توانایی فراهم بستری رونق گردشگری را دارا می‌باشند (Zal Tabrizi and Mirzaei, 2017: 646).

استان مازندران یکی از پر جاذبه‌ترین مناطق گردشگری کشور در جذب گردشگر می‌باشد که هر ساله میلیون‌ها نفر گردشگر را از نقاط مختلف کشور جذب می‌کند. وجود رشته‌کوه البرز جنگل‌های انبوه و بکر به مساحت ۵۳۵ هزار هکتار در کنار آب‌های نیلگون خزر به طول ۲۷۵ کیلومتر با ساحل زیبا و مناسب به همراه پارک‌های جنگلی، غارها، آبشارها، رودخانه‌ها، آب‌های سرد و گرم معدنی، چشمه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها و جاذبه‌های طبیعی دیگر و اماکن تاریخی و فرهنگ‌های متنوع، این منطقه از کشور را به مجموعه‌ای متنوع برای زندگی و حتی استفاده‌ی گردشگران با انگیزه‌های مختلف تبدیل نموده است. لذا به دلیل اهمیت مسئله نقش گردشگری در پایداری روستاها در شهرستان آمل به عنوان یکی از قطب‌های مهم گردشگری، هدف اصلی از انجام این پژوهش، تبیین نقش گردشگری در پایداری کالبدی و نهادی روستاها در شهرستان آمل است، تا نتایج به دست آمده، راهگشای مدیران و برنامه‌ریزان عرصه مدیریت و توسعه روستایی گردد. شهرستان آمل به خاطر داشتن اقلیم مساعد و کوه‌های مناسب و مناظر زیبا یکی از غنی‌ترین کانون‌های گردشگری ایران است. اما با توجه به امکانات و جاذبه‌های طبیعی ناحیه ضرورت دارد که به صورت تفصیلی مورد کنکاش و مطالعه قرار گیرد. با عنایت به مسائل تحقیق فرضیه‌های زیر مورد توجه می‌باشد:

- بین توسعه گردشگری در نواحی روستایی شهرستان آمل و بهبود زیرساخت در روستا رابطه وجود دارد.

- بین توسعه گردشگری در نواحی روستایی شهرستان آمل و بهبود کیفیت دسترسی به خدمات در روستا رابطه وجود دارد.

مطالعات چندی پیرامون تبیین نقش گردشگری در پایداری روستا انجام شده که در ذیل به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

مهدوی و همکاران (۱۳۸۷)، پژوهشی با عنوان اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره کن و سولقان انجام دادند. نتایج مطالعات آن‌ها نشان می‌دهد که گردشگری آثار مثبتی بر بهبود پوشش روستاییان، کاهش مهاجرت، افزایش تعلق خاطر، بهبود وضعیت بهداشت فردی و عمومی و افزایش امنیتی روستاییان را در برداشته است. با این حال بر اساس دیدگاه ساکنان، گردشگری آثار منفی را هم چون افزایش قیمت کالاها، افزایش قیمت زمین و مسکن و به دنبال آن، افزایش سوداگری زمین، افزایش ساخت‌وساز و ایجاد خانه‌هایی با سبک مدرن، تغییر در الگوی مسکن روستاییان و حتی تغییر مصالح به کار رفته در آن‌ها، تخریب گونه‌های گیاهی و جانوری در منطقه، تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی به کاربری‌های مسکونی و تجاری، ایجاد زباله به وسیله گردشگران و گسترش ناهنجاری‌ها در بین جوانان به خصوص در فصول گردشگری را موجب شده است. مولائی هاشجین و

همکاران (۱۳۹۰)، در پژوهشی با عنوان تحلیل پیامدهای گردشگری در ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی دهستان بلده کجور - شهرستان نوشهر دریافتند که رشد صنعت گردشگری در سال‌های اخیر در این دهستان سبب افزایش قیمت زمین، تخریب و تغییر کاربری اراضی کشاورزی و تبدیل آن به ویلاها و اماکن مسکونی شده است. گسترش بی‌رویه پلاژهای تفریحی در سواحل دریای خزر، از سوی مؤسسات دولتی و سرمایه‌داران خصوصی، امکان دسترسی مردم را به سواحل دشوار ساخته است. ساخت‌وسازهای بی‌رویه و بدون نظارت در حریم جنگل و دریا از دیگر اثرات منفی گردشگری می‌باشد که به‌نوعی منجر به ناپایداری اکولوژیکی در منطقه شده است. بالا رفتن قیمت کالا و خدمات عمومی و افزایش هزینه‌های زندگی روستاییان و افزایش فاصله طبقاتی در بین ساکنین محلی به دلیل آنکه توزیع درآمدهای گردشگری فقط برای قشر خاصی مهیا شده است، از دیگر پیامدهای نامطلوب گردشگری در این دهستان بوده است. احمدی (۱۳۹۰)، در پژوهشی با عنوان اثرات توسعه گردشگری بر معیشت پایدار روستا؛ مورد مطالعه روستای برغان استان تهران، به این نتیجه رسیدند که گردشگری بر جنبه‌های دیگری چون مسائل اجتماعی - فرهنگی، زیست محیطی و کالبدی اثرات مثبت چندانی نداشته و در مواردی نیز اثرات منفی اجتماعی و زیست محیطی به همراه داشته است. با وجود این، با توجه به رویکرد مثبت کلی و نظر مساعد اهالی روستا در خصوص توسعه گردشگری در روستا (بالا بودن میانگین گزینه نگرش کلی نسبت به توسعه گردشگری در پرسشنامه)، با برنامه‌ریزی و اجرای سیاست‌های مناسب و متناسب با ساختارهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و محیطی روستا و با بهره‌گیری مناسب از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های موجود روستا جهت توسعه گردشگری، به‌ویژه سرمایه جاذبه‌ها، می‌توان از توسعه گردشگری، به‌عنوان فعالیت مکمل فعالیت‌های سنتی روستا در جهت متنوع سازی فعالیت‌های معیشتی و دستیابی به معیشت پایدار روستایی بهره گرفت. رضوانی و مهرنوش مرادی (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای با عنوان امکان‌سنجی توسعه گردشگری با رویکرد سیستمی در روستاهای حاشیه کویر میقان اراک مشخص نمودند که گردشگری راهبردی برای توسعه روستایی و پاسخی به جهانی‌شدن و باز ساخت روستاها است. یافته‌ها نشانی می‌دهد که دلیل عدم شناخت گردشگران و نیز فقدان برنامه بازاریابی و تبلیغات، تقاضای گردشگری در وضع موجود در منطقه در حد ضعیف است. همچنین عناصر تشکیل‌دهنده عرضه گردشگری از دیدگاه خانوار و مسئولان محلی، شامل شاخص‌های جاذبه‌ها، حمل‌ونقل، زیرساخت‌ها و خدمات، پیشبرد فروش و مشارکت در حد خوب می‌باشد ولی شاخص اطلاعات برخلاف سایر شاخص‌ها در حد ضعیف ارزیابی گردید. به‌رحال روستاهای منطقه از جاذبه‌های بالقوه داخلی و فرصت‌های بیرونی مناسبی برای توسعه گردشگری برخوردار هستند. در نتیجه با برنامه‌ریزی و مدیریت یکپارچه فعالیت‌های گردشگری از جمله تبلیغات و بازاریابی و توسعه و تجهیز زیرساخت‌ها و خدمات گردشگری، می‌توان تقاضا برای توسعه گردشگری در سطح روستاهای منطقه را افزایش داد و از نقاط قوت درونی و فرصت‌های بیرونی در جهت توسعه گردشگری استفاده کافی به عمل آورد. اکبری سامانی و همکاران (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای به ارزیابی گردشگری پایدار روستایی در بخش سامان - شهرستان شهرکرد پرداخته و مشخص نمودند که در عصر حاضر گردشگری به طور اعم و پایداری گردشگری به‌طور اخص در مناطق توریستی شهری و روستایی، به یکی از مهم‌ترین مباحث در محافل علمی و دانشگاهی جهان تبدیل شده است. بر اساس یافته‌های تحقیق، از مجموع ۴۲ شاخص اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، محیطی - کالبدی و نهادی مورد مطالعه گردشگری پایدار روستایی، ۸ شاخص از دیدگاه مردم و ۱۵ شاخص از دیدگاه مسئولان تأیید شدند. درعین حال، با تحلیل نظرات دو دیدگاه، همگرایی (همسانی) در ۲۵ شاخص و واگرایی (ناهمسانی) در ۱۷ شاخص مشاهده شده است. قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان تبیین اثرات کالبدی گردشگری در نواحی روستایی دهستان بیرون بشم - بخش کلاردشت، پس از شناسایی پنج شاخص سبک معماری، تجهیزات رفاهی، خدمات زیربنایی، فضاهای معیشتی و تغییرات محیطی در مشاهدات خود، دریافتند که توسعه گردشگری در منطقه باعث تغییرات نامطلوبی چون تضاد در بافت قدیمی و جدید روستا، تخریب بافت قدیمی روستا، افزایش ازدحام و شلوغی، تخریب باغات و اراضی مناسب کشاورزی، شده است در حالی که از سوی دیگر نتوانسته آن‌طور که باید، باعث افزایش تجهیزات رفاهی و زیربنایی در دهستان مورد مطالعه نسبت به دهستان کلاردشت غربی شود. بیرد و همکاران^۱ (۲۰۰۹)، پژوهشی با عنوان مقایسه ادراکات ذینفعان اثرات گردشگری در مناطق روستایی شرق کارولینای شمالی انجام دادند. نتایج نشان داد که بین نگرش پاسخگویان مختلف شامل ساکنان محلی، کارآفرینان و گردشگران در خصوص پیامدهای توسعه گردشگری تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. همچنین از دیدگاه پاسخگویان مهم‌ترین پیامدهای منفی گردشگری شامل از بین رفتن سبک معماری سنتی در اثر توسعه خانه‌سازی مدرن و ساخت تسهیلات گردشگری،

آسیب رسیدن به ابنیه و آثار تاریخی در منطقه، افزایش جرم و بزهکاری در روستا، افزایش مالیات و هزینه‌ها و افزایش آلودگی و مسائل ناشی از ترافیک می‌شد. لذا به دلیل اهمیت مسئله نقش گردشگری در پایداری کالبدی و نهادی روستاها در شهرستان آمل به‌عنوان یکی از قطب‌های مهم گردشگری در کشور، هدف اصلی از انجام این تحقیق، تعیین اثرات صنعت گردشگری در نواحی روستایی بر بهبود زیرساخت و بهبود کیفیت دسترسی به خدمات در روستاهای شهرستان آمل برآن شده، تا نتایج به‌دست‌آمده، راهگشای مدیران و برنامه‌ریزان عرصه مدیریت و توسعه روستایی گردد.

گردشگری روستایی فعالیتی بسیار پیچیده است که با بخش‌های دیگر جامعه و اقتصاد وجوه مشترکی دارد؛ در نتیجه دارای آثار و پیامدهای مختلفی می‌باشد که می‌بایستی در فرآیند برنامه‌ریزی تمامی جوانب آن مورد توجه قرار گیرد تا از اثرات منفی جلوگیری شود و تأثیرات مثبت عوامل اقتصادی، اجتماعی و محیطی مرتبط با آن افزایش پیدا کند (Zal et al, 2017: 647). هرچند جنبه‌های مثبت این فعالیت انکارناپذیر است، لیکن با نگاهی ژرف به آثار گردشگری، به این نکته پی می‌بریم که این فعالیت نیز عاری از جنبه‌های منفی نیست؛ گرچه این جنبه‌ها با آثار منفی ناشی از سایر فعالیت‌های اقتصادی ماهیتی یکسان ندارد. بنابراین باوجود پیامدهای مثبت بسیار، گردشگری اگر به‌صورت عقلانی برنامه‌ریزی و مدیریت نشود پیامدهای نامطلوب بسیاری نیز در پی خواهد داشت (Shafiei et al, 2016: 153). گردشگری روستایی عبارت است از فعالیت‌ها و گونه‌های مختلف گردشگری در محیط‌های مختلف روستایی که دربردارنده آثار مثبت و منفی برای محیط‌زیست روستا، انسان و طبیعت است (Saghaei, 2004: 30). گردشگری روستایی دارای اشکال متعددی است به همین دلیل ارائه تعریف جامع و دقیق از آن دشوار است و می‌توان گفت تعریف مشترک و پذیرفته‌شده‌ای بین محققان در زمینه گردشگری روستایی وجود ندارد (Karimi, 2015:19). با توجه به دیدگاه‌ها و نظریه‌های مختلف به گردشگری و توسعه روستایی می‌توان گفت که گردشگری روستایی با فراهم آوردن فرصت‌های جدید برای بسیاری از روستاها به‌عنوان وسیله‌ای است که به جوامع روستایی حیات دوباره می‌دهد و موجب توسعه این نواحی می‌شود و این سکونتگاه‌ها را پابرجا نگه می‌دارد (Alipour and Doust, 2011:5). امروزه گردشگری روستایی، به یکی از فعالیت‌های پیشتاز اقتصادی تبدیل شده است. بسیاری از نظریه‌پردازان، گردشگری را به‌عنوان صنعتی که ثبات اقتصادی و جمعیتی برای جوامع روستایی به دنبال دارند، می‌پندارند و توسعه گردشگری را عنصر لازم برای حرکت به‌سوی توسعه مناطق روستایی می‌دانند (Rostami and Zare'e, 2011). آنچه مسلم است گردشگری روستایی به‌طور فزاینده‌ای توان اقتصادی و پتانسیل‌های زیستی را در مناطق روستایی بالا برده و محرک حیات سکونتگاه‌ها و نیز بهبوددهنده شرایط زندگی جوامع روستایی به‌حساب می‌آید (Briedenhann, 2004).

بسیاری از اجتماعات روستایی، گردشگری را برای محافظت از منابع طبیعی و استراتژی برای توسعه اقتصادی و حفظ ارزش‌های اجتماعی (توسعه پایدار) در نظر می‌گیرند. بار عقیده دارد که توسعه گردشگری باید به استراتژی توسعه اقتصادی مناسب رشد و ترقی برای اجتماعات روستایی منجر شود، درحالی‌که بورک و لالوف معتقدند که گردشگری می‌تواند وسیله مهمی برای نشان دادن تنزل اقتصادی روستاها باشد. بنابراین، سرمایه‌گذاری در گردشگری فقط به‌عنوان ابزاری برای تفریح و اوقات فراغت گردشگران در روستاها نمی‌باشد، بلکه روشی برای توسعه روستاها نیز است (Taleb et al, 2010: 71). گردشگری پایدار، در پی انتشار اصول اساسی توسعه پایدار، به‌عنوان یگانه رویکرد توسعه فعالیت‌ها در عصر حاضر و راه‌حلی مطمئن به‌منظور نجات انسان و طبیعت نمود پیدا کرد. مفهوم گردشگری پایدار، به‌وسیله سازمان جهانی گردشگری در راستای مفاد توسعه پایدار بین‌المللی این‌گونه تعریف شده است: توسعه پایدار گردشگری می‌بایست، نیازهای گردشگران و جامعه میزبان را در حال حاضر برآورد نماید، درحالی‌که موجب ایجاد و حفظ توانمندی‌ها برای نسل آینده و پایداری کالبدی و نهادی گردد؛ در این حالت، می‌توان انتظار مدیریت تمامی منابع همچون: اقتصاد و اجتماع و تأمین نیازهای اساسی را داشت. گردشگری پایدار از میراث‌های فرهنگی، فرآیندهای ضروری طبیعی و تنوع اکوسیستم‌ها محافظت می‌کند و موجب انسجام سیستم حیات آن‌ها می‌گردد (Brown, 2004). این تعادل و موازنه بین اجزا و ابعاد، اهمیت و اعتبار فرهنگی - اجتماعی جامعه میزبان را افزایش داده و توزیع اقتصادی - اجتماعی منافع حاصل از گردشگری را چون اشتغال پایدار، افزایش فرصت‌های درآمد را بیشتر و موجب کاهش فقر و بهبود خدمات اجتماعی می‌گردد. همچنین با فراهم آوردن زمینه‌های رضایت مردم محلی و مشارکت سازمان‌یافته و مداوم آن‌ها، سطح بالای رضایت گردشگران را فراهم می‌آورد. بنابراین تحقق پایداری گردشگری نیازمند (UNEP, 2005):

- استفاده مطلوب از منابع محیطی به‌عنوان عنصری کلیدی در توسعه گردشگری، حفاظت از فرایندهای ضروری محیط زیستی و انسجام میراث طبیعی و تنوع زیست‌محیطی (پایداری محیط گردشگری).

- ارتباط مناسب فعالیت‌های گردشگری با جنبه‌های اجتماعی - فرهنگی جامعه میزبان، به‌گونه‌ای که با فراهم آوردن زمینه‌های انسجام این ساخت‌ها، ارزش‌های سنتی و میراث فرهنگی و پایداری و دوام آن، رضایت جامعه محلی حاصل گردد.

- رشد پایدار، فعالیت‌های طولانی‌مدت اقتصادی، توجه به نیازهای گردشگران، تنوع جاذبه‌های گردشگری و فراهم نمودن منافع اقتصادی - اجتماعی گردشگری شامل: اشتغال بادوام، فرصت‌های کسب درآمد، خدمات اجتماعی مطلوب‌تر و کاهش فقر در بین تمامی اقشار جامعه میزبان (رضایت مردم محلی، متصدیان و گردشگران).

آمایش با راهبرد گسترش گردشگری، کوششی برای رسیدن به بهترین الگوی فضایی در جهت توسعه منطقه‌ای است که دستیابی به اهداف را با توجه به یک سیستم کلی از توسعه ملی مدنظر دارد (Prichekani, 2015). در بحث آمایش و مدیریت توسعه گردشگری، مقوله "فضا" و تحلیل قانونمندی‌های حاکم بر شکل‌گیری آن، کلیدی‌ترین نقش را ایفا می‌کند. هدف نهایی از مباحث آمایش محیطی، رسیدن به الگویی مشخص با رویکردی یکپارچه در مسیر گردشگری پایدار است. دستیابی به گردشگری پایدار مستلزم امکان‌سنجی و برنامه‌ریزی فضایی و مکانی بوده و درگرو نگرش آمایشی با رهیافت توسعه پایدار در مناطق گردشگری است. از همین رو توجه کافی به تغییرات ذائقه‌ای گردشگران و درک ماهیتی مفاهیمی چون "منظر" در این حوزه اجتناب‌ناپذیر است. منظر مفهومی فراتر از "منظره تماشایی" دارد و ترکیبی از تجربه‌های گوناگون و بیش از یک تجربه بصری صرف است. توسعه گردشگری به‌عنوان یک راهبرد و استراتژی به‌منظور کاستن از عدم توازن‌های منطقه‌ای و سرزمینی و در جهت تعدیل نابرابری‌ها میان روستا و شهر از حیث فرصت‌ها، منابع و منافع، ضرورتی اساسی و اجتناب‌ناپذیر به شمار می‌رود.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف، جزو تحقیقات کاربردی و از نظر ماهیت و روش توصیفی - تحلیلی و از نظر روش اجرا از نوع تحقیقات پیمایشی است. داده‌ها و اطلاعات موردنیاز این پژوهش به دو طریق اسنادی (یعنی مراجعه به مراکز علمی و تحقیقاتی و اسنادی کتابخانه‌ای، منابع و مأخذ مرتبط با موضوع تحقیق) و میدانی (یعنی مصاحبه و تکمیل پرسشنامه) به‌دست آمده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از آمار توصیفی در قالب جدول، نمودار و شکل و همچنین آمار استنباطی در قالب آزمون همبستگی پیرسون در نرم‌افزار SPSS انجام شد. جامعه آماری شامل روستاهای دارای بیش از ۴ منبع و جاذبه گردشگری هستند که در مجموع تعداد ۸۵ روستا را شامل شده است. در این پژوهش از ۲۵ روستای نمونه (۲۵ درصد از روستاهای کوهستانی و ۵۰ درصد روستاهای جلگه‌ای دارای بیش از ۴ جاذبه گردشگری)، سهم روستاهای جلگه‌ای ۱۹ درصد و سهم روستاهای کوهستانی ۸۱ درصد هست. روستاهای نمونه به صورت تصادفی ساده انتخاب گردیده و سپس تعداد خانوار نمونه در هر روستا به تناسب تعداد خانوار همان روستا، تعیین گردیده است. حجم نمونه با استفاده از روش کوکران ۳۶۵ خانوار برآورد شد، که به صورت تصادفی طبقه‌بندی شده سهمیه‌ای برای نظرسنجی و تکمیل پرسشنامه انتخاب شدند.

جدول ۱. توزیع تعداد و درصد روستاهای نمونه و تعداد پرسشنامه خانوار روستایی، به تفکیک بخش و دهستان در شهرستان امل

تعداد	بخش	دهستان	روستا	خانوار		خانوار نمونه
				تعداد	درصد	
۱	مرکزی	پایین خیابان لیتکوه، دشت سر سفلی	سرهنگ کتی، کمکلا، زیارود	۲۱۱	۹/۴	۳۴
۲	دابودشت	دابوی جنوبی، دشت سر	ترویجان، بلیران، قلعه کش، هندوکلا	۷۶۹	۳۴/۱	۱۲۴
۳	امامزاده عبدالله	بالا خیابان لیتکوه، چلاو	سهری، رزکه، سنگدکا، خوشاش، پاشا کلا، نشل	۶۵۴	۲۹/۱	۱۰۶
۴	لاریجان	بالا لاریجان، لاریجان سفلی	اخاذ، شاهاندشت، آبگرم، لاسم، آب اسک، پلور، هفت تنان، کهرود، پنجاب، حاجی دلا، سوا، عبدالمناف	۶۱۶	۲۷/۴	۱۰۱
جمع	۴	۸	۲۵	۲۲۵۰	۱۰۰	۳۶۵

منبع: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان مازندران، ۱۳۹۵

یافته‌ها و بحث

یافته‌های توصیفی

منابع و جاذبه‌های گردشگری طبیعی شهرستان آمل

یک ناحیه، تنها یک سیستم کاربردی از سکونتگاه‌های گوناگون نیست، بلکه این سیستم ناحیه‌ای، از شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی، اقتصادی و طبیعی با کنش متقابل نیز نیرو می‌گیرد و از آن تأثیر می‌پذیرد. لذا در این قسمت از آنجایی که می‌خواهیم به جاذبه‌های گردشگری شهرستان آمل بپردازیم، ناگزیر باید به بررسی عوامل مذکور در سطح منطقه پرداخت، چراکه وجود جاذبه‌های طبیعی در سطح سکونتگاه‌های منطقه و همچنین روابط اقتصادی و اجتماعی شهرستان آمل با سکونتگاه‌های حوزه نفوذش، موجب رشد و توسعه گردشگری در این شهرستان شده که در روند این توسعه، شهرستان آمل دچار دگرگونی و تحولات در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، کالبدی و نهادی شده است. لذا بررسی جاذبه‌های گردشگری در سطح منطقه امری ضروری می‌باشد که به تفصیل در مورد آن‌ها توضیح داده می‌شود (جدول ۲ و ۳).

جدول ۲. منابع و جاذبه‌های گردشگری طبیعی شهرستان آمل

منابع و جاذبه	عناصر جاذبه‌های گردشگری	مکان و محدوده جغرافیایی در سطح شهرستان
طبیعی	چشمه‌های آب گرم و آب معدنی	چشمه آب گرم: لاریجا، چشمه آب آهن (آب فرنگی) آب گرم، قلابن چشمه آب معدنی: گرو کلرد، گرم رود، اسک، چشمه آب معدنی نوا، قلعه دختر پلور، شیخ علی خان زیار، ملک چشمه پردمه، آستونه کر نمار، شارزون گرنا، پرسم آمولو، استرابکو، آبشار فصلی اسپه اره کرسنگ، سیاه چشمه پلمون، آهو چشمه و چشمه ذلیخا انهه، چشمه‌های ماه گلین و لازرین آب گرم، چانو سر، تیار
	رودخانه‌ها	گرم رود، کم کلا، کرسنگ، پنجاب، لاسم، گرما رود، پاشا رود (روستای پاشاکالا)
	جنگل، پارک جنگلی و پوشش گیاهی	جنگل: زیارو، محوطه جنگلی سنگدرکاه، ترویجان، لاسم پارک جنگلی: پارک جنگلی و اکو توریسم بین المللی بلیران، هومسر، میرزا کوچک خان (مسیر جاده هراز) پوشش گیاهی: درخت دو چنار گزانه، درخت هفت برادر سنگلده، درخت چنار دینان، چنار قدیمی شمس آباد
	آبشارها	ترا، شاهاندشت، امیری، لار، سنگدرکاه، آب مراد و انگمار لاسم، سر آسیاب آخا، شمس آباد، دعیز رزکه، یخی، قلعه دختر پلور، آلامل، پرومده، شیخ علی خان زیار، پردمه، دریوک، نمار، بلیران
	غارها	گل زرد پلور، کافر کلی آب اسک، پلمون، غارهای دعا اندوار، دیو سفید، سیاه پور امیری، کبوتر کلی شاهاندشت، دعیز رزکه
	بیابان‌ها	منطقه بیابانی لاسم، منطقه زیست محیطی لار، چلاو
	دریاچه‌ها	ساحون، سد لار، دریوک
	سد	لار

منبع: اداره میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری شهرستان آمل، ۱۳۹۵

منابع و جاذبه‌های گردشگری فرهنگی

فرهنگ را می‌توان مجموعه ایاز ایده‌ها، باورها، ارزش‌ها، دانش و رفتارهایی تعریف کرد که اساس مشترک تمام اعمال اجتماعی را شکل می‌دهند. فرهنگ را می‌توان در مصنوعات بشری از قبیل صنایع دستی، تصاویر حک شده روی تمبرها، سبک لباس پوشیدن و آرایش افراد، سازمان‌ها و مؤسسه‌های هر کشور، مناظر خیابان‌ها، بازارها، وسایط نقلیه، ظواهر و مشخصات کلی شهر و روستاهایش مشاهده کرد. در صنعت گردشگری، فرهنگ به‌عنوان عامل جذب عمل می‌کند (زیاری و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۶). برای گردشگرانی که به شهر، روستا یا کشوری مسافرت می‌کنند، فعالیت‌ها، رویدادها یا محصولات فرهنگی همچون نیروی الهام‌بخش و جذاب بر آنان اثر می‌گذارد (گی، ۱۳۷۷: ۳۴۰). جاذبه‌های فرهنگی شامل تمامی تجلی‌ها و تبلورهای بیرونی و رسمی فرهنگ هر کشور است که می‌توان آن‌ها را دید، نمایش داد یا به‌نوعی عرضه کرد. این جاذبه‌ها بخشی از محصول گردشگری است که شامل اماکن تاریخی، بناهای مذهبی (مساجد، کلیساها)، مراکز فرهنگی، موسیقی، هنرهای نمایشی، فرهنگ عامه و مواردی از این قبیل است.

جدول ۳. منابع و جاذبه‌های گردشگری فرهنگی شهرستان آمل

منابع و جاذبه	عناصر منابع و جاذبه‌های گردشگری	مکان و محدوده جغرافیایی در سطح شهرستان
	قلعه	ملک بهمن یا ملک قلعه (ملکه قلاع) شاهاندرشت، نوا، کارو کهرود، کیان، سوا، دختر پلور، انگه‌ار لاسم
	پل‌های تاریخی	بائيجان (دوره رضاخان)، کمکلا (دوره قاجار)، فیروز کلا سفلی (دوره پهلوی اول)، داود کلا، پاشا کلا (ساروج پل یا پل قاجاری)، پلور (پل قلط یا پل سنگی و پل ورودی)
	محوطه‌های باستانی	کرف، کیان، لهر، کلری، کفا، هلی کتی، آهن کتی، سرهنگ کتی، کرد کتی، بزمینان، مرزنگو، موزی کتی سفلی، موزی کتی علیا، پلهم کتی، شهرکتی، فلا کتی، اله کاج، چنگ میان، میخران، سنگدراک، شاه زید، پاریمه-تیار تپه‌های باستانی: هاره، ناندل (تپه پلونه سر)، چائوسرمحله، مسکون، سیاه لش، رودکش، کنسی (تپه گل و لای)، کچپ سفلی، ترویجان (تپه پلنگ کتی)، قلعه کش، خونی سر، اجبار کلا، سرخ کلا (تپه گل مزار)، شهینه کلا، کمدره (تپه سوزن کتی یا سوزان تپه)، چندر محله، گنگر کلا (تپه قلادوش)
فرهنگی	بناهای تاریخی (حمام، خانه-های قدیمی و ...)	حمام قدیمی: اخا، دینان، شمس‌آباد، گزانه، آب گرم (حمام شاه عباسی)، انبه، ایراه آب اسک (حمام دوره صفویه)، لوط، مریجان، پنجاب، میان ده، ناندل، نمار، لاسم (مرج)، پاشاکلا، تجن جار سفلی، تجن جار علیا، دنگیبا (حمام دوره صفوی)، امین آباد (حمام میر صفی)، سهری، پاریمه، بوران خانه‌های قدیمی: شمس‌آباد (خانه ابطخی، منصور هاشمیان و حسینیان)، انبه (خانه حاج مهدی دولت شاهی)، گرنا (خانه نادری)، نوا (خانه ارزانی)، نیاک (خانه فردوسی)، آب اسک (خانه قاسمی، بهرامی و فلاح زاده)، پاشا کلا (خانه مهدی سلطان)، نشل (خانه‌های قدیمی سلیمان تبار) سر درب قدیمی: اخا، هفت تنان، اوجی آباد، برج قدیمی: شاهاندرشت (برج سی)، پلریه (برج گبری)، کوره‌های آجر پزی: امیر آباد مکان قاضی مراد کهرود، قبرستان قدیمی نشل
	اماکن مذهبی *	امامزاده: قاسم (ع) قجر محله، عبدالله (ع) مرانده، موسی‌الرضا (ع) ولیس ده، عباس (ع) سوته کلا، فخرالدین (ع) کوسه رز، عبدالله (ع) رودبار، قاسم (ع) تمسک، علمدار حسین (ع) آسرفت، یوسف رضا (ع) کلیکان، عسگری کهفته دان، محمد (ع) قرق، درویش سهراب (ع) کلا صفا، یحیی (ع) و کاظم (ع) کلا محله، شجاع‌الدین (ع) پنجاب، حسن (ع) و حسین (ع) ترویجان، صالح (ع) ولیک سفلی، ابراهیم (ع) و عبدالله (ع) دوتیره، حسن (ع) اشکار کلا، سید نور الدین (ع) مرزنگو، درویش اسماعیل (ع) کمانگر کلا، قاسم (ع) پپین، درویش علی (ع) بامر کلا، محمد (ع) و حسن رضا (ع) اسکی محله، درویش امیر (ع) دنگیبا، حسن (ع) شهر کتی، محمد طاهر (ع) مطهر، یحیی (ع) پاشا کلا، یحیی (ع) شاه کلا، قاسم (ع) هشتل، صالح (ع) بوران، عبد الرضا و قاسم رضا فیروز کلا، صالح (ع) داود کلا، اسکندر (ع) هندو کلا، یحیی (ع) و محمود (ع) هارون کلا، بی بی خانم (س) نجار محله، شمس‌الدین (ع) میله، عبدالله (ع) کنلما (شهینه کلا)، درویش محمودوسطی کلا، ولی (ع) بلیران، عباس (ع) کمدره، ابو طالب (ع) تسکابن، محمد (ع) نو گردن، جبار کیا سلطان (ع) خشکرو، محمد (ع) عالی جنگل، هجده تن (ع) رزکه، فضل (ع) زیارود، سیف‌الدین (ع) گنگر کلا، جعفر (ع) نجار کلا، حسن (ع) لهاش، امیر شریف (ع) نشل، صالح (ع) پاریمه، طاهر مطهر، محمود (ع) اندوار، ابراهیم (ع) سنگ جال، شاه زید (ع) شاه زید، قاسم (ع) الیمستان، شهاب‌الدین (ع) و سلطان احمد نریزنده حاجی دلا، هفت تن (ع) هفت تنان، عبدالمناف (ع) و عبدالمطلب بن ابراهیم بن زید بن حسن مجتبی (ع) عبدالمناف، علی (ع) لوط، روح اله (ع) و ابراهیم (ع) دینان

منبع: اداره میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری شهرستان آمل، ۱۳۹۵

* منبع: اداره اوقاف و امور خیریه شهرستان آمل، ۱۳۹۵

مشخصات فردی و عمومی پاسخگویان

از مجموع کل تعداد فراوانی پاسخگویان، ۱۵۸ نفر (۴۳/۳ درصد) مرد و ۲۰۷ نفر (۵۶/۷ درصد) زن بوده‌اند. اغلب پاسخگویان در طبقات سنی ۳۰ تا ۳۹ سال با ۳۶/۴ درصد و کمترین آن‌ها در طبقات سنی ۶۰ سال و بیشتر با ۳/۳ درصد قرار گرفته‌اند. اکثر پاسخگویان متأهل بوده‌اند. اکثر پاسخگویان دارای تحصیلات کارشناسی با فراوانی ۳۳/۹ درصد و کمترین آن‌ها با فراوانی ۹/۴ درصد دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر بوده‌اند. بیشتر پاسخگویان به مشاغل آزاد با ۳۴ درصد فراوانی اشتغال داشتند؛ و کمترین تعداد آن‌ها با فراوانی ۳/۳ درصد به بیکار اختصاص یافت.

بهبود وضع کمی و کیفی زیرساخت‌ها

بر اساس جدول (۴) با توجه به ستون میانگین می‌توان نتیجه گرفت که میانگین تمام گویه‌های مرتبط با بهبود زیرساخت از میانگین پایین‌تر بوده است.

جدول ۴. تعداد و درصد پاسخگویان به گویه‌های مرتبط با بهبود وضع زیرساخت

میانگین	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد		گویه
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۲/۸۸	۱۶	۶۰	۲۰	۷۴	۳۳	۱۱۶	۱۹	۶۸	۱۳	۴۷	افزایش طول راه‌های ارتباطی روستای شما با سایر روستاهای منطقه به دلیل رشد گردشگری
۲/۹۴	۱۹	۶۸	۱۸	۶۵	۲۷	۱۰۰	۲۲	۸۱	۱۴	۵۱	بیشتر شدن و بهتر شدن وضعیت راه‌های آسفالت روستای شما به دلیل رشد گردشگری
۲/۸۶	۲۰	۷۳	۱۸	۶۷	۲۷	۱۰۰	۲۲	۷۷	۱۳	۴۸	برخورداری خانوار شما از شبکه برق به دلیل رشد گردشگری
۲/۷۹	۲۱	۷۶	۱۹	۷۱	۲۶	۹۴	۲۲	۸۲	۱۲	۴۲	برخورداری خانوار شما از آب آشامیدنی به دلیل رشد گردشگری
۲/۶۵	۲۶	۹۵	۱۸	۶۷	۲۴	۸۹	۱۹	۶۸	۱۳	۴۶	برخورداری خانوار شما از شبکه گاز به دلیل رشد گردشگری
۲/۶۰	۲۵	۹۱	۲۲	۸۰	۲۶	۹۳	۱۴	۴۲	۱۳	۴۹	برخورداری خانوار شما از شبکه اینترنت به دلیل رشد گردشگری
۲/۶۲	۲۴	۸۹	۲۱	۷۶	۲۶	۹۶	۱۷	۶۰	۱۲	۴۴	تجهیز روستای شما به سیستم جمع‌آوری و دفع صحیح فضلاب

تعداد پاسخ‌دهی بهبود زیرساخت در روستا

بر اساس نتایج جدول (۵) بیش از ۵۷ درصد از پاسخگویان مدعی بودند که گردشگری تأثیر چندانی بر بهبود وضع کمی و کیفی زیرساخت‌ها نداشته است. از بین ۴۲ درصد افرادی که گردشگری را باعث بهبود وضعیت زیرساخت‌ها می‌دانند، مهم‌ترین زیرساخت‌های بهبود یافته را بهتر شدن وضعیت راه‌ها، (بازسازی راه روستایی و شن‌ریزی و آسفالت کوچه‌ها، افزایش راه آسفالت و ایجاد راه)، بهبود خدمات عمومی (بهبود ارتباطات، نظافت، گازرسانی، پمپ‌بنزین و ...) و زیباسازی (دقت در ساخت‌وساز نمای مناسب ساختمان‌ها، زیباسازی محیط و ایجاد فضای سبز) ابراز داشته‌اند.

جدول ۵. توزیع تعداد و درصد پاسخگویان مبنی بر تأثیر گردشگری بر بهبود وضع کمی و کیفی زیرساخت‌ها

گویه	ارزش	تعداد	درصد	ارزش درصدی	ارزش جمعی
تأثیر گردشگری بر بهبود وضع کمی و کیفی زیرساخت‌ها	بلی	۱۵۴	۴۲/۱۹	۴۲/۱۹	۴۲/۱۹
	خیر	۲۱۱	۵۷/۸	۵۷/۸	۱۰۰
	جمع	۳۶۵	۱۰۰	۱۰۰	

مطابق شکل (۲)، ۵۳ درصد بهبود وضعیت کمی و کیفی مربوط به راه‌سازی و حمل‌ونقل، ۲۹ درصد بهبود خدمات عمومی و ۱۸ درصد زیباسازی محیط بوده است.

کیفیت دسترسی خانوار به خدمات

بر اساس جدول (۶) با توجه به ستون میانگین می‌توان نتیجه گرفت که میانگین گویه‌های دسترسی به خدمات اداری و دسترسی به خدمات رفاهی از میانگین بیشتر بوده است.

جدول ۶. تعداد و درصد پاسخگویان به گویه‌های مرتبط با بهبود کیفیت دسترسی به خدمات

میانگین	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد		گویه
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۲/۹۷	۱۷	۶۳	۱۶	۶۰	۳۵	۱۲۵	۱۵	۵۵	۱۷	۶۲	دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات بهداشتی و درمانی (خانه بهداشت، مرکز بهداشتی درمانی، بهیار و ماما، داروخانه)
۲/۸۳	۱۸	۶۷	۲۱	۷۸	۳۰	۱۰۷	۱۷	۶۲	۱۴	۵۱	دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات فرهنگی و آموزشی (نهضت سوادآموزی، دبستان، مدرسه راهنمایی، مسجد، کتابخانه عمومی)
۲/۹۱	۱۸	۶۴	۱۷	۶۱	۲۲	۱۲۲	۲۰	۷۲	۱۲	۴۶	دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات فرهنگی و آموزشی (نهضت سوادآموزی، دبستان، مدرسه راهنمایی، مسجد، کتابخانه عمومی)
۳/۴۰	۱۲	۴۳	۱۵	۵۵	۲۶	۹۵	۲۵	۹۲	۲۲	۸۰	دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات اداری (دفتر شورای اسلامی و دهیاری روستا)
۳/۳۰	۱۷	۶۱	۱۶	۵۷	۳۴	۱۲۶	۱۵	۵۶	۱۸	۶۵	دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات رفاهی (نانوایی، قصابی، فروشگاه تعاونی، بانک، جایگاه سوخت، صندوق پست، عمده‌فروشی)

بر اساس نتایج جدول (۷)، نزدیک به ۶۰ درصد از پاسخگویان مدعی بودند که گردشگری در کیفیت دسترسی خانوارشان به خدمات موردنظر در سطح روستا تأثیر چندانی نداشته است. از بین ۴۰ درصد افرادی که گردشگری را باعث کیفیت‌بخشی به خدمات روستایی می‌دانند، مهم‌ترین بهبود انجام‌شده در خدمات رفاهی (مانند حمل‌ونقل، آب آشامیدنی، مخابرات، پست‌بانک و اورژانس)، خدمات بهداشتی (مراکز درمانی و خانه بهداشت، سرویس بهداشتی عمومی و جمع‌آوری زباله) می‌دانند.

جدول ۷. توزیع تعداد و درصد پاسخگویان مبنی بر تأثیر گردشگری بر کیفیت دسترسی خانوار به خدمات موردنیاز در سطح روستا

گویه	ارزش	تعداد	درصد	ارزش درصدی	ارزش جمعی
تأثیر گردشگری بر کیفیت دسترسی خانوار به خدمات	بلی	۱۴۷	۴۰/۴	۴۰/۴	۴۰/۴
	خیر	۲۱۸	۵۹/۶	۵۹/۶	۱۰۰
	جمع	۳۶۵	۱۰۰	۱۰۰	

بر اساس نتایج شکل (۳)، از ۱۴۷ نفری که پاسخ "آری" به سؤال داده‌اند، ۶۹ درصد بهبود وضعیت و خدمات رفاهی و ۳۱ درصد بهبود خدمات بهداشتی را برای خانوارهایشان عنوان نمودند.

یافته‌های تحلیلی

آزمون فرضیه اول

بر اساس نتایج جدول (۹) چون P-Value همه گویه‌های مربوط به بهبود زیرساخت در روستا، به‌دست‌آمده برابر با مقدار (۰/۰۰۰) می‌باشد، بنابراین فرض صفر رد و فرض تحقیق ما اثبات می‌گردد. یعنی بین توسعه گردشگری در نواحی روستایی و شاخص‌های بهبود وضع زیرساخت رابطه معناداری مثبتی وجود دارد. ضریب همبستگی به‌دست‌آمده در مورد شاخص‌ها، نشان‌دهنده همبستگی بین این متغیر اصلی و زیرمجموعه‌های بهبود زیرساخت در سطح متوسط رو به پایین (۰/۴۵۲) است. در بین گویه‌ها، شاخص برخورداری خانوارهای روستایی از آب آشامیدنی دارای بیشترین همبستگی (۰/۴۴۸) و شاخص برخورداری خانوارها از شبکه گاز دارای کمترین همبستگی با توسعه فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی (۰/۲۹۴) است.

جدول ۹. ضریب همبستگی گویه‌های مرتبط با بهبود وضع زیرساخت با توسعه فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی

sig	ضریب همبستگی	وزن دهی گویه		گویه	شاخص‌های بهبود زیرساخت در روستا
		درصد	وزن		
۰/۰۰۰	۰/۳۶۸	۱۴/۸	۱۰۶۳	افزایش طول راه‌های ارتباطی روستای شما با سایر روستاهای منطقه به دلیل رشد گردشگری	
۰/۰۰۰	۰/۴۱۰	۱۵	۱۰۷۷	بیشتر شدن و بهتر شدن وضعیت راه‌های آسفالت روستای شما به دلیل رشد گردشگری	
۰/۰۰۰	۰/۴۱۱	۱۴/۷	۱۰۵۵	برخورداری خانوار شما از شبکه برق به دلیل رشد گردشگری	
۰/۰۰۰	۰/۴۴۸	۱۴/۵	۱۰۳۸	برخورداری خانوار شما از آب آشامیدنی به دلیل رشد گردشگری	
۰/۰۰۰	۰/۲۹۴	۱۴	۹۹۸	برخورداری خانوار شما از شبکه گاز به دلیل رشد گردشگری	
۰/۰۰۰	۰/۳۵۷	۱۳/۲	۹۴۳	برخورداری خانوار شما از شبکه اینترنت به دلیل رشد گردشگری	
۰/۰۰۰	۰/۳۴۸	۱۳/۸	۹۸۹	تجهیز روستای شما به سیستم جمع‌آوری و دفع صحیح فاضلاب	
۰/۰۰۰	۰/۴۵۲	۱۰۰	۷۱۶۳	بهبود وضعیت زیرساخت	

* در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنی‌دار است.

آزمون فرضیه دوم

بر اساس نتایج جدول (۱۰) چون P-Value همه گویه‌های مربوط به بهبود کیفیت دسترسی به خدمات در محل زندگی، به دست آمده برابر با مقدار (۰/۰۰۰) می‌باشد، بنابراین فرض صفر رد و فرض تحقیق ما اثبات می‌گردد. یعنی بین توسعه فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی و شاخص‌های مربوط به بهبود کیفیت دسترسی به خدمات در محل زندگی رابطه معناداری مثبتی وجود دارد. ضریب همبستگی به دست آمده در مورد شاخص‌ها، نشان‌دهنده همبستگی بین این متغیر اصلی و زیرمجموعه‌های بهبود کیفیت دسترسی به خدمات در محل زندگی در سطح متوسط رو به پایین (۰/۳۶۵) است. در بین گویه‌ها، شاخص دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات فرهنگی و آموزشی (نهضت سوادآموزی، دبستان، مدرسه راهنمایی، مسجد، کتابخانه عمومی) دارای بیشترین همبستگی (۰/۳۳۲) و شاخص دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات اداری (دفتر شورای اسلامی و دهیاری روستا) دارای کمترین همبستگی با توسعه فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی (۰/۲۶۷) است.

جدول ۱۰. محاسبه ضریب همبستگی گویه‌های مرتبط با بهبود کیفیت دسترسی به خدمات در محل زندگی

با توسعه فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی

sig	ضریب همبستگی	وزن دهی گویه		گویه	شاخص‌های بهبود زیرساخت در روستا
		درصد	وزن		
۰/۰۰۰	۰/۳۰۳	۱۹/۶	۱۰۸۸	دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات بهداشتی و درمانی (خانه بهداشت، مرکز بهداشتی درمانی، بهیار و ماما، داروخانه)	
۰/۰۰۰	۰/۳۳۰	۱۸/۹	۱۰۴۷	دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات فرهنگی و آموزشی (نهضت سوادآموزی، دبستان، مدرسه راهنمایی، مسجد، کتابخانه عمومی)	
۰/۰۰۰	۰/۳۳۲	۲۰	۱۱۱۰	دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات فرهنگی و آموزشی (نهضت سوادآموزی، دبستان، مدرسه راهنمایی، مسجد، کتابخانه عمومی)	
۰/۰۰۰	۰/۲۶۷	۲۱/۷	۱۲۰۶	دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات اداری (دفتر شورای اسلامی و دهیاری روستا)	
۰/۰۰۰	۰/۳۱۰	۱۹/۸	۱۱۰۲	دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات رفاهی (نانوایی، قصابی، فروشگاه تعاونی، بانک، جایگاه سوخت، صندوق پست، عمده‌فروشی)	
۰/۰۰۰	۰/۳۶۵	۱۰۰	۵۵۵۳	بهبود کیفیت دسترسی به خدمات در محل زندگی	

* در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنی‌دار است.

نتیجه‌گیری

نتایج و یافته‌های پژوهش حاکی از آن شد که گردشگری به عنوان یک صنعت و فعالیت پایه و سازگار در محدوده مورد مطالعه بوده و به دلیل داشتن جاذبه‌های طبیعی، تاریخی و مذهبی نسبتاً قوی و موقعیت ارتباطی مناسب که مورد توجه گردشگران بوده و در سال‌های اخیر روند رو به رشد بیشتری داشته است که نیازمند شناسایی بیشتر جاذبه‌های موجود در روستا و حفظ و احیاء آن توسط سازمان‌های مربوطه و مدیران محلی می‌باشد. مطالعه انجام شده با استفاده از متغیرهای موردسنجش نشان می‌دهد که بیش از نیمی از پاسخگویان در سؤال‌های مربوط به تأثیر گردشگری در بهبود وضع زیرساخت عنوان داشتند که گردشگری و توسعه آن

به بهبود وضع زیرساخت در روستایشان مؤثر نبوده است ولی از بین ۴۲ درصد پاسخگویانی که اعتقاد به بهبود وضعیت زیرساخت‌ها داشته‌اند. بر اساس نتایج جدول (۹) ضریب همبستگی به‌دست آمده در مورد شاخص‌ها، نشان‌دهنده همبستگی بین این متغیر اصلی و زیرمجموعه‌های بهبود زیرساخت در سطح متوسط رو به پایین (۰/۴۵۲) است. در بین گویه‌ها، شاخص برخورداری خانوارهای روستایی از آب آشامیدنی دارای بیشترین همبستگی (۰/۴۴۸) و شاخص برخورداری خانوارها از شبکه گاز دارای کمترین همبستگی با توسعه فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی (۰/۲۹۴) است. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، بین توسعه فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی و بهبود وضع زیرساخت رابطه معنادار مثبتی وجود دارد؛ این ارزیابی در سطح منطقه مورد مطالعه با برخی از پژوهش‌های موجود در سابقه تحقیق همگرایی داشته است؛ برخی از این پژوهش‌ها عبارت‌اند از: رضوانی و مرادی (۱۳۹۱)، در امکان‌سنجی توسعه گردشگری با رویکرد سیستمی در روستاهای حاشیه کویر میقان اراک دریافتند که با برنامه‌ریزی و مدیریت یکپارچه فعالیت‌های گردشگری از جمله تبلیغات و بازاریابی و توسعه و تجهیز زیرساخت‌ها و خدمات گردشگری، می‌توان تقاضا برای توسعه گردشگری در سطح روستاهای منطقه را افزایش داد و از نقاط قوت درونی و فرصت‌های بیرونی در جهت توسعه گردشگری استفاده کافی به عمل آورد؛ ریاحی و مهرعلی تبار (۱۳۹۳)، در بررسی آثار محیطی گردشگری بر روستاهای کوهپایه‌ای شهرستان بابل نشان دادند که حضور گردشگران در روستاهای مورد مطالعه، تغییرات مثبتی را در متغیرهای افزایش آگاهی زیست‌محیطی، بهبود معابر داخل روستا، افزایش جاذبه بصری و بهبود معماری روستایی، بهبود کیفیت ساختمان‌های مسکونی، بهبود کیفیت بناهای مذهبی و بهبود وضعیت دفن بهداشتی زباله‌ها را فراهم کرده است.

همچنین پاسخگویان معتقدند که گردشگری تأثیری در کیفیت دسترسی خانوار به خدمات مورد نیاز در روستا آن‌ها نداشته است ولی از بین ۴۰ درصد پاسخگویانی که اعتقاد به کیفیت بخشی به خدمات روستایی داشته‌اند. بر اساس نتایج جدول (۱۰) ضریب همبستگی به‌دست‌آمده در مورد شاخص‌ها، نشان‌دهنده همبستگی بین این متغیر اصلی و زیرمجموعه‌های بهبود کیفیت دسترسی به خدمات در محل زندگی در سطح متوسط رو به پایین (۰/۳۶۵) است. در بین گویه‌ها، شاخص دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات فرهنگی و آموزشی (نهضت سوادآموزی، دبستان، مدرسه راهنمایی، مسجد، کتابخانه عمومی) دارای بیشترین همبستگی (۰/۳۳۲) و شاخص دسترسی راحت‌تر خانوار شما به خدمات اداری (دفتر شورای اسلامی و دهیاری روستا) دارای کمترین همبستگی با توسعه فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی (۰/۲۶۷) است. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، بین توسعه فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی و بهبود کیفیت دسترسی به خدمات در محل زندگی رابطه معنادار مثبتی وجود دارد؛ این ارزیابی در سطح منطقه مورد مطالعه با برخی از پژوهش‌های موجود در سابقه تحقیق همگرایی داشته است؛ برخی از این پژوهش‌ها عبارت‌اند از:

ری و همکاران (۲۰۱۲)، در پژوهشی با عنوان گردشگری روستایی و اثرات آن بر شرایط اجتماعی و اقتصادی غرب بنگال در کشور هندوستان نشان دادند که گردشگری روستایی تغییرات اجتماعی فرهنگی متعددی را در جامعه مورد مطالعه به همراه داشته است. به عنوان مثال تسهیلات رفاهی مانند ارتباطات، خدمات بهداشتی، حمل‌ونقل و به‌طورکلی استانداردهای زندگی مردم به دلیل دسترسی راحت‌تر به خدمات بهبود یافته است؛ لطفی و همکاران (۱۳۹۵)، در تبیین اثرات گردشگری در پایداری روستای شمشک استان تهران دریافتند که در نتیجه گسترش گردشگری به دلیل افزایش نسبی در روند آلودگی‌های زیست‌محیطی (به‌ویژه آلودگی آب)، باعث ایجاد دوگانگی و تضاد در بافت کالبدی روستای مورد مطالعه منجر به ناپایداری محیطی اکولوژیک و کالبدی گردیده است؛ به‌طوری‌که با توجه به تغییرات کالبدی فضایی در این روستا همچون تقلید از مصالح، سبک و طرح خانه‌های غیربومی و شهری، تغییرات شدید کاربری اراضی، افزایش ساخت‌وسازها، عدم تغییر در زمینه زیرساخت‌ها و خدمات و...، ناپایداری در این بعد افزایش یافته به‌گونه‌ای که چشم‌اندازی بیگانه با محیط را شکل بخشیده است.

از این رو توجه و تأکید بر توسعه صنعت گردشگری روستایی با در نظر گرفتن بعد کالبدی و نهادی بسیار مهم است و هرگونه بی‌توجهی به ابعاد مختلف توسعه صنعت گردشگری اثربخشی آن را در جهت رسیدن به پایداری در روستاها با مشکلات جدی مواجه می‌نماید. در برنامه ششم توسعه نیز به گردشگری به‌ویژه گردشگری روستایی توجه ویژه شده است و به‌عنوان محور توسعه مطرح شده، که باید به آن توجه نمود. با توسعه هدفدار گردشگری روستایی و عنایت مسئولین ذی‌ربط این حوزه (اداره میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی شهرستان آمل)، برای برقراری مقوله‌های توسعه پایدار و پایداری کالبدی و نهادی در

روستاهای مورد مطالعاتی، شناساندن مکان‌های تفریحی یا تهیه شناسنامه گردشگری برای روستاهای منطقه، توجه بیشتر دولت به افزایش راه‌های ارتباطی در روستاها به‌خصوص روستاهای دارای جاذبه‌های گردشگری، تدوین طرح‌ها و پروژه‌های کاربردی و سرمایه‌گذاری بخش دولتی و خصوصی در آن، افزایش آگاهی و آموزش روستاییان به حفاظت از معماری کهن و همچنین حمایت مدیران محلی و استانی در این زمینه هستیم. با توجه به تأثیرگذاری مثبت گردشگری بر بهبود وضعیت زیرساخت‌ها و کیفیت دسترسی خانوار به خدمات مورد نیاز در روستاها، متصدیان باید توجه بیشتری به این امر داشته باشند. اعتبارات دولتی برای رسیدگی به این امر کم است، در نتیجه با بازنگری بودجه‌ها، می‌توان از محل اعتبارات سازمان‌های دولتی مرتبط بودجه‌ای برای این کار در نظر گرفت. با توجه به اینکه اقتصاد نواحی روستایی و بسیاری از فعالیت‌های آن فصلی است، فعالیت‌های بخش گردشگری یک عامل محرک اقتصادی برای بهبود وضعیت روستاهای تواند مطرح شود.

References

- Ahmadi, S. (2011). The effect of tourism development on sustainable rural livelihoods (Case study: Tehran's Barghan village). *Rural Research*, 2(1). (In Persian)
- Akbari, S. N., Badri, S. A., & Salmani, M. (2013). On the analysis of sustainable rural tourism (Case study: Saman region, Shahr-e-kord county). *Geography and Urban-Regional Logistics*, 9, 29-48. (In Persian)
- Alipour, S. H., & Doust, F. (2011). On the analysis of the Tourism Economic effects on Rural Areas. (In Persian)
- Briedenhann, J., & Wickens, E. (2004). Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas—vibrant hope or impossible dream?. *Tourism Management*, 25(1), 71-79.
- Brown, Ch. (2004). Steps to planning a sustainable future for tourism, heritage and the environment. Department of the Environment and Heritage Australia. Edition 1 June 2004.
- Byrd, Erick T., Bosley, Holly, E., & Dronberger, Meghan, G. (2009). Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural eastern North Carolina. *Journal of Tourism Management*, 30 (1), 693-703.
- Frocht, I. (2005). A benefit segmentation of tourist in rural areas: a Scottish perspective. *Tourism Management*, 26, 335- 346.
- Ghaderi, Z. (2004). *Principles and planning of sustainable development of rural tourism* (Ed.). Organization of Municipalities and Rural Assistances of the Country. (In Persian)
- Ghadiri, M. M., Motiei, L. S. H., & Mehrpouya, H. (2013). On the explanation of the tourism physical effects on rural areas (Case study: Birunbasham small village in Kelardasht region). *Planning and Tourism Development*, 5(2). (In Persian)
- Gi, C. V. (1998). *Tourism in a comprehensive outlook*, Translated by Parsa'ian, A., & E'rabi, S. A., Tehran: Cultural Research Office. (In Persian)
- Hasannezhad, F., Zare', N., & Amun, Y. (2013). *From Lesem to Lasem* (Ed.). Shelfin Press. (In Persian)
- Holland, J., Dixey, L., & Burian, M. (2003). *Tourism in Poor Rural Areas: Diversifying the product and Expanding the Benefits in Rural Uganda and The Czech Republic*, London, UK: ODI, IIED and ICRT.
- Jom'ehpour, M., & Ahmadi, S. (2011). On the effect of tourism development on sustainable rural livelihoods (Case study: Barghan village, Savojbolagh county). *Rural Research*, 2(1), 33-63. (In Persian)
- Karimi, R. M. (2015). On the effects of land use change due to the development of tourism on rural areas (Case study: central part of Tonekabon city). Mazandaran University. (In Persian)
- Mahdavi, H., M., Ghadiri, M. M., & Sanaei, M. (2008). On the role and effect of second homes on the economic and social structure of Kelardasht region. *Human Geography Research*, 65, 19-31. (In Persian)
- Mahdavi, M., Ghadiri, M., M., & Ghahremani, N. (2008). Tourism impacts on rural development by surveying villagers of Darekan and Suleghan. *Village and Development*, 2(11). (In Persian)

- Management and Planning Organization of Mazandaran Province. (2016). (In Persian)
- Mansurnezhad, M. (2009). Introduction to Rhine: The closest city to the Damavand summit (up to the Islamic Revolution) (Ed.). Javan-e-pouya Press. (In Persian)
- McClinchey, K. A., & Carmichael, B. A. (2010). Countryside capital, Changing rural landscapes, and rural tourism implication in Mennonite country. *Journal of Rural and Community Development*, 5(1), 178- 199.
- Mohammadi, D. E. (2015). *The role of rural tourism attractions in sustainable development of rural areas*, The 2nd National Conference on Tourism, Geography and Clean Environment, Hamedan. (In Persian)
- Molaie, H. N., & Ebrahimi, H. (2014). Identification of tourism capabilities and its impact on attracting tourists in Amlash county. *Regional Planning*, 16(4). (In Persian)
- Molaie, H. N., Daniel, K., & Hasannezhad, M. (2011). On the analysis of the tourism consequences on the rural settlements instability (Case study: BaladehKajur small village-Nashahr county). *Regional Planning*, 2(1). (In Persian)
- Mortmain and Endowments Department of Amol County. (2016). (In Persian)
- Parchekani, P. (2014). Landscape logistics and tourism management, 39. (In Persian)
- Population and Housing Census. (2016). (In Persian)
- Rahmani, M. (2007). Land Logistics and Sustainable Rural Livelihoods with Tourism-Crowd Attitude, 61-62. (In Persian)
- Ranjbar, D., & Ranjbar, D. D. (2012). Evaluating and prioritizing ecotourism attractions (Tourism destination villages of ChaharmahalvaBakhtiari province). *Regional-Urban Studies and Research*, 4(14). (In Persian)
- Rezvani, M. R. (2009). *Introduction to rural development planning in Iran* (3rded). Tehran: Ghomes Press. (In Persian)
- Rezvani, M. R. (2011). *Rural tourism development with sustainable tourism attitude* (2nded). Tehran: Tehran University Press. (In Persian)
- Rezvani, M. R. (2015). *Rural tourism development with sustainable tourism attitude* (3rded). Tehran: Tehran University Press. (In Persian)
- Rezvani, M. R., & Moradi, M. (2012). Feasibility study of sustainable development with a systematic approach in the villages of the desert's margin of Mighan in Arak, *Space Economics and Rural Development*, 1(2). (In Persian)
- Rostami, F., & Zare'e, K. (2011). *Rural tourism, missing ring of rural development*. National Conference on Cultural Industries and its Role in Sustainable Development, Kermanshah: Kermanshah Islamic Azad University. (In Persian)
- Saghaei, M. (2004). On the analysis of the of rural tourism capabilities in Iran. M.A. Thesis. Mashhad: Mashhad Ferdowsi University. (In Persian)
- Shafiei, Z., Farrokhian, F., Rajaie, R. M. A., & Mugheli, M. (2016). Sustainable Tourism from Theory to Practice: A critical approach, *Iranian Geographic Society, New Period*, 49(14).
- Small villages' Dictionary of Mazandaran Province. (2016). (In Persian)
- Taleb, M., et.al. (2010). rural tourism interactive planning with rural participatory evaluation approach (Case study: Vakilabad-e-sardabeh village). *Human Geography Research*, 71. (In Persian)
- The Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization of Iran of Amol County. (2016). (In Persian)
- UNEP (United Nations Environment Program. (2005). making tourism a guide marks division of technology, Retrieved from <http://www.unep.fr>.
- Zal, M. H., Tabrizi, N., & Mirzaei, R. (2017). Rural heritage and tourism-cultural development in historic villages (Case study: Ask ancient village in Amol county). The 2nd National Conference on Sustainable Space Development on the Caspian Sea, Babolsar: Mazandaran University. (In Persian)
- Zyari, K., Zyari, R., & Sorkh, K. K. (2015). *Tourism planning techniques* (2nded). Tehran: Tehran University Press. (In Persian)